

ВИВЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО СТИЛЮ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано висвітлення основних проблем релігійного стилю в підручниках і навчальних посібниках для школи та вищих навчальних закладів. Простежено, що, попри активне дослідження релігійного стилю українськими мовознавцями, у навчально-методичній літературі він розглядається поверхово. Подано методичні вказівки до спецкурсу з поглибленого вивчення релігійного стилю.

Ключові слова: релігійний (конфесійний) стиль, навчально-методична література, спецкурс.

Оксана Цыпердюк

Изучение религиозного стиля современного украинского литературного языка: методический аспект

В статье анализируется отображение основных проблем религиозного стиля в учебниках и учебных пособиях для школы и высших учебных заведений. Исследовано, что, несмотря на активное изучение религиозного стиля украинскими языковедами, в учебно-методической литературе он рассматривается поверхностно. Предлагаются методические рекомендации к спецкурсу по углубленному изучению религиозного стиля.

Ключевые слова: религиозный (конфессиональный) стиль, учебно-методическая литература, спецкурс.

Oxana Tsyperdiuk

Learning religious style of modern Ukrainian literary language: methodical aspect

In the article the main problems of the religious style in school and college text-books are highlighted. It has been observed that notwithstanding the active research of the religious style by Ukrainian Linguists it is superficially investigated in educational workbooks. The study guides to the specialized course in the advanced study of the religious style are outlined.

Key-words: religious (clerical) style, scientific-methodical literature, specialized course.

Відродження української державності посприяло поживленню релігійно-церковного життя. Разом з тим „відновлюється й функціонування української мови в церковно-релігійній сфері: активно розвивається ще один функціональний стиль – релігійний, до якого впродовж останніх років прикута увага мовознавців” [17, с. 1].

Мета нашої статті – звернути увагу на наукові здобутки українських лінгвістів у галузі дослідження релігійного стилю та заохотити викладачів та вчителів до глибшого вивчення цього стильового різновиду української літературної мови в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах.

Новизна розвідки полягає в тому, що ми аналізуємо висвітлення основних питань функціонування релігійного стилю в підручниках та посібниках для середньої та вищої школи, подаємо методичні вказівки до спецкурсу з поглибленого вивчення конфесійного стилю сучасної української мови.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. – це період відродження й активного розвитку релігійного стилю сучасної української літературної мови. Тому закономірно на цей час припадає поживлення лінгвістичних досліджень цього стильового різновиду української мови.

Підґрунтя для сучасних мовознавчих розвідок з проблематики релігійного стилю заклали своїми працями учені діаспори, які здебільшого аналізують різні аспекти української релігійної лексики: етимологію, правопис, наголошування (І. Огієнко), джерела походження (П. Ковалів), церковно-музичну термінологію, історію українських перекладів Святого Письма та особливості їх мовостилю (О. Горбач), вплив церкви і релігії на українську мову (Є. Грицак), семантику окремих лексем чи лексико-семантичних груп (Я. Рудницький, М. Юрковський), уживання церковнослов'янізмів у сучасній українській мові (М. Лесів). Великою мірою саме завдяки діаспорі не було перервано нитки досліджень релігійного стилю, започаткованих у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (ідеться про статті П. Житецького, Г. Павлуцького, Н. Трипільського, О. Грузинського, О. Назаревського, І. Огієнка, В. Лева та ін.; детальніше див: [6]).

Вивчення релігійного стилю в незалежній Україні розпочалося з циклу статей В. Німчука „Українська мова – священна мова” (1992-1993 рр.). Далі особливості функціонування релігійного стилю стають об’єктом аналізу в наукових розвідках інших українських мовознавців, зокрема в статтях Н. Бабич „Лексема „Бог” як компонент фразеологічних одиниць у слов’янських мовах” (1992 р.) та Н. Дзюбишиної-Мельник „Ще один стиль української літературної мови” (1994 р.), колективній праці Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк „Українське термінознавство” (1994 р.). Біблійні символи як складову частину української символіки аналізує В. Кононенко в одному з розділів монографічної праці „Символи української мови” (1996 р.). 1997 року з’являються перші дисертаційні дослідження з проблематики релігійного стилю, зокрема С. Біблі „Склад, структура й шляхи формування української церковної термінології (назви церковних чинів та посад)”, У. Добосевич „Мова і стиль рукописних учительських Євангелій кінця XVI – поч. XVII ст.”

Але особливо відчутний вплив на подальший розвиток наукових студій аналізованого стилю, на наш погляд, справила всеукраїнська наукова конференція, організована 1998 р. Інститутом богословської термінології та перекладів при Львівській Богословській Академії. „На цій унікальній в історії української науки філологічно-богословській конференції було вперше поставлено і відкрито нові теми, проблеми та напрями в ділянці релігійно-богословського стилю”: „проблема уніфікації та усталення богословської термінології, проблема перекладу богословської літератури та богослужбових книг, правописні питання релігійного стилю, мовностилеві особливості молитовної мови” [21, с. 11-12]. „Двохтисячоліття від народження Христа” [25, с. 11] стало нагодою для проведення 2000 р. у Києві конференції „Християнство й українська мова”, ініційованої Інститутом української мови НАН України та Інститутом богословської термінології і перекладів при Львівській Богословській Академії. У збірнику матеріалів конференції „представлено близько 70 доповідей, які досліджують богословські витоки української лексики та фразеології, становлення богословської лексикографії й термінології, дискутують актуальне питання функціонування української та церковнослов’янської мов у сучасних українських храмах, опрацьовують надзвичайно важливу тему методології перекладу Святого Письма та літургійних книг українською мовою” [25, с. 12], особливості стилю богословських і богослужбових текстів. Цього ж року в Чернівцях відбулася Міжнародна науково-практична конференція „Біблія і культура”, публікація матеріалів якої започаткувала серію однойменних збірників, де тривалий час друкувалися як лінгвістичні, так і літературознавчі дослідження різних аспектів біблійних текстів.

В останні роки релігійний стиль привертає увагу багатьох дослідників, у тому числі й авторів дисертацій. Історію його становлення, основні стильові риси, мовні засоби, підстилі розглядають у численних наукових працях Н. Бабич, Н. Дзюбишина-Мельник, В. Задорожний, І. Павлова, Т. Коць, Л. Полюга, З. Куньч, О. Петришина. Учительні Євангелія аналізують Г. Чуба, І. Чепіга, окремі групи релігійної лексики – І. Бочарова, Н. Піддубна, Н. Пуряєва, С. Лук’янчук, Г. Наконечна, біблійні тексти – М. Лесюк, Мар’ян Скаб, Г. Тимошик, Т. Мороз, І. Судук, фразеологію релігійного походження – Г. Бурдіна, А. Коваль, О. Каракуця, взаємодію релігійного стилю з художнім – Н. Сологуб, Ю. Браїлко, Є. Жерновой, Т. Берест, А. Ковтун, правописні проблеми релігійної лексики – О. Федик, В. Німчук, Н. Рибак та ін. Цей далеко не повний перелік дослідників конфесійного стилю доповнюють автори перших монографічних праць: П. Мацьків („Концептосфера БОГ в українському мовному просторі”, 2007 р.), Марія Скаб („Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери”, 2008 р.),

Т. Вільчинська „Концептуалізація сакрального в поетичній мові XVII – XVIII ст.”, 2008 р.), Ю. Осінчук „Історія української богослужбово-обрядової лексики”, 2009 р.).

Хоча наукове вивчення релігійного стилю почалося практично з перших років незалежності, у навчально-методичних виданнях того часу він практично ще не розглядався (див., наприклад: [18]), що вважаємо якоюсь мірою закономірним: релігійний стиль лише входив (точніше – повертався, відвойовуючи свої колишні позиції) до системи функціональних стилів сучасної української мови і відповідно був мало дослідженим, а наукові розвідки діаспори були нечисленними та малодоступними. За 1991-2010 рр. українська лінгвостилістика збагатилася численними науковими розвідками, присвяченими різним аспектам функціонування релігійного стилю (ми згадали лише про основні дослідження). Він розглядається навіть в енциклопедичних виданнях [14, с. 193-195; 24, с. 252-253, 603, 604-606], де його за традицією називають конфесійним (від лат. *confessio* – визнання).

Проте в багатьох навчальних виданнях останніх років, у яких аналізуються стильові різновиди сучасної української мови, нема і згадки про релігійний (конфесійний) стиль (див., наприклад: [22; 23; 5; 26; 13]). Окремо хочемо сказати про навчальний посібник І. Кочан „Лінгвістичний аналіз тексту” [11], у якому основну увагу хоча й зосереджено на аналізі художнього тексту, але разом з тим розглянуто мовні особливості наукових, публіцистичних, рекламних, офіційно-ділових текстів, а також подано методику проведення лінгвістичного аналізу нехудожніх текстів. „Мета нашого посібника, – як зазначає авторка, – розглянути принципи і прийоми комплексного лінгвістичного аналізу текстів різних функціональних стилів на всіх мовних рівнях”. Тому закономірно, як нам видається, цей навчальний посібник мав би не оминати увагою й текстів релігійного стилю, оскільки в ньому зазначено: „лінгвістичний аналіз тексту – це аналіз *будь-якого тексту* [виділення наше – О. Ц.] як продукту мовно-розумової діяльності людини із застосуванням лінгвістичних методів і прийомів з метою виявлення його структурно-сислової єдності, комунікативної спрямованості та інтерпретації упорядкування мовних засобів для вираження смислу” [11, с. 291]. Однак і в цьому посібнику релігійні тексти не розглядаються.

Разом з тим певні позитивні тенденції щодо висвітлення проблематики релігійного стилю спостерігаються і в сучасній навчально-методичній літературі для вищої школи, зокрема в підручниках та посібниках зі стилістики [1; 9; 12; 16], сучасної української літературної мови [3; 27] та ділового мовлення [10; 15].

Н. Бабич у навчальному посібнику „Практична стилістика і культура української мови” зараховує релігійний стиль до шести основних функціональних стилів сучасної української мови. Саме в цьому навчальному виданні вперше аналізований стиль названо релігійним, хоча зазначено, що „в посібниках з історії літературної мови його називають конфесійним” [1, с. 14]. У схематичній класифікації стилів авторка релігійний стиль визначає як книжно-розмовний і, що дуже важливо і зазначено не в кожному посібнику, виділяє п’ять його підстилів: а) канонічну літературу; б) літургіку; в) проповідь; г) молитву; г) катехитику [1, с. 11]. Окрім того, стисло проаналізовано сферу функціонування, призначення та основні мовні риси стилю з покликанням на наукові розвідки. У практичній частині серед запропонованих для аналізу текстів різних функціональних стилів наведено два релігійні тексти: підстилю канонічної літератури та проповіді [1, с. 24-25].

У праці „Стилiстика української мови” Л. Мацько, О. Сидоренко та О. Мацько [16] детальніше аналізують конфесійний стиль, зокрема простежують становлення та історію розвитку конфесійного стилю в українській мові впродовж Х-XX століть, називають основні українські переклади Біблії. Також виділяють сферу поширення, головне

призначення та конститутивні ознаки конфесійного стилю. Основними мовними стильовими засобами конфесійного стилю, як зазначено в підручнику, є маркована конфесійна лексика. Як приклади наведено „стилістеми” [16, с. 288] *Ісус, Різдво, Великдень, Трійця, піст, причастя, святий, церква, ікона, Месія* та ін., „мікростилістеми словотвірного рівня” [16, с. 289] на зразок: *лжепророк, пресвітлий, рівнослаvimий, воздати*, у тому числі й складні слова: *Богородиця, Богоматір, чудотворець, священнодіяння*. Як мовну ознаку конфесійного стилю визначено старослов’янізми. Однак нічого не сказано про запозичення з інших мов, зокрема грецької, яких також немало серед конфесійної лексики. Уживання релігійної лексики та фразеології в релігійному тексті вдало демонструє наведений текст В. Барки. У підсумку констатується, що конфесійний стиль сучасної української літературної мови, попри „правописні розбіжності серед мовних засобів”, виразну варіантність [16, с. 290], „зберігає основні риси класичної сакральної мови: урочистість, канонічність слівформ і конструкцій, сталість жанрів (Біблія, Євангеліє, богослужіння, молитва, проповідь, псалом)” [16, с. 291]. Глибше розкрито значення основних релігійних символів [16, с. 314-317].

П. Дудик у навчальному посібнику зі стилістики подає загальну характеристику конфесійного стилю, але найбільше зупиняється на його стилетвірних особливостях, які „бувають лексичними і граматичними” [9, с. 91]. Автор робить спробу класифікувати конфесійну лексику, виділяючи передусім такі „стилістеми-найменування”: 1) центральні, основоположні: *Бог, Ісус, Дух Святий, Богородиця, ангел, апостол, пророк*; 2) назви служителів релігії: *патріарх, митрополит, єпископ, пастор, ксьондз, піп, дяк* та ін.; 3) назви таїнств, елементів християнської обрядовості: *хрещення, миропомазання, покаєння (сповідь), Різдво, Великдень, Спас* та ін.; 4) назви постів: *Різдвяний піст (Пилипівка), Петрівка* та ін.; 5) назви різних конфесійних реалій, понять: *літургія, вівтар, престол, храм, церква, молитва, акафіст, алілуя, амінь, антихрист, Вульгата, гомілетика, ігумен, ієрей* та ін.; 6) деякі поняття-назви неправославних релігій: *індульгенція, кірха, Аллах, костюл (костел), мечеть, нуңій, халіф, celibат* та ін. [9, с. 91-92]. На наш погляд, запропонований поділ на лексико-семантичні групи є не зовсім вдалим, оскільки зчаста в одну групу об’єднано лексеми з різними значеннями (див. передовсім групи 5, 6). Назва останньої групи, вважаємо, є невваженою: вона висуває православну релігію на перше місце, провокує протистояння різних гілок християнства (сподіваємось, що це недогляд, а не позиція автора). Краще було б у назві замість „неправославних” використати прикметник „нехристиянських”. Однак те, що П. Дудик залучає до релігійної лексики й назви, властиві нехристиянським релігіям, загалом є позитивним.

Імпонує нам і те, що в посібнику окремо виділено граматичні риси стилю і робиться спроба (хоча й поверхова) їх аналізу, а також наведено своєрідний мовленнєвий етикет християн, зокрема формули вітання та прощання.

Щоби показати стилістичну роль релігійної лексики, автор наводить уривок художнього тексту С. Тудора. Нам видається, що все-таки варто було подати ще й зразок власне релігійного стилю.

Завершує П. Дудик аналіз конфесійного стилю коротеньким оглядом історії розвитку стилю, підкреслюючи, що „нині в Україні конфесійна лексика набуває поширення”, але зберігаються „основні особливості класичного релігійного мовлення” [9, с. 93].

Серед посібників практичного спрямування привертає увагу практикум зі стилістики Л. Кравець, у якому є кілька завдань, що передбачають роботу з окремими реченнями чи текстами конфесійного стилю. Це, зокрема, вправа на з’ясування значень лексем *брати, Бог, Отець, хліб, благодать, учень, Учитель, воскрес* у конфесійному стилі [12, с. 31]. Авторка пропонує також порівняти ці значення із відповідними лексичними значеннями.

Інше завдання спрямоване на з'ясування ролі та функціонального навантаження старослов'янізмів у тексті конфесійного стилю [12, с. 89-90]. Дві вправи на аналіз характерних ознак й основних мовних засобів текстів конфесійного стилю, зокрема проповіді Патріарха Філарета та біблійної Книги Еклезіяста, запропоновано в розділі „Стильові різновиди сучасної української мови” [12, с. 169-170]. У кінці посібника запропоновано тексти для стилістичного аналізу, серед яких немає текстів конфесійного стилю, але є, правда, два тексти художнього стилю, у яких використано релігійну лексику [12, с. 183-184, 187].

Якщо розглянути підручники із сучасної української мови, то релігійний стиль проаналізовано, хоча дуже коротко й неповно, у навчальному виданні І. Ющука. Автор указує лише сферу, яку обслуговує цей стиль, зазначає, що він „використовується в богослужбових книгах, церковних відправах, проповідях, молитвах тощо”, тобто, по суті, визначає його основні підстили. Серед лексичних особливостей стилю названо архаїчну лексику „піднесеного плану, наявність церковнослов'янізмів”. Щодо граматичних особливостей, то вказані „застарілі форми слів, певна побудова речень”, „мова, як правило, монологічна” [27, с. 51]. Наведено також зразок стилю – молитву митрополита Іларіона.

О. Бондар, Ю. Карпенко та М. Микитин-Дружинець у навчальному посібнику із сучасної української мови, розглядаючи функціонально-стилістичну диференціацію української лексики, наводять лише приклади лексики конфесійного стилю, яка живається „у релігійних текстах, проповідях, молитвах тощо” [3, с. 278].

Інформацію про релігійний стиль у підручниках з ділового мовлення уперше подає М. Зубков [10, с. 26], називаючи сферу використання, призначення, основні мовні засоби („суто церковна термінологія і слова-символи”, „непрямий порядок слів у реченні та словосполученні”, „значна кількість метафор, алегорій, порівнянь”, „наявність архаїзмів”), характерні ознаки стилю („небуденна урочистість, піднесеність”). Застереження викликають лише підстили конфесійного стилю („публіцистичний, науковий, художній”), які виділив автор, оскільки їх назви збігаються з назвами функціональних стилів.

Л. Мацько та Л. Кравець у навчальному посібнику „Культура української фахової мови” [15, с. 29] також коротко розглядають конфесійний стиль, зокрема сферу його функціонування, призначення, загальні стильові риси („характеризується особливою урочистістю і піднесеністю, благозвуччям, символізмом та стійкістю (стандартністю) стильової норми”), основні мовні ознаки („конфесійна лексика, старослов'янізми, усталені конфесійні словосполучення, тропи і фігури, складні слова, інверсійний порядок слів”), підстили (біблійний, молитовний, проповідницький, агіографічний, підстиль церковних послань). Як бачимо, автори різних методичних видань не одностайні щодо кількості й назви підстилів релігійного стилю. Це пояснюється тим, що останні мало вивчені науковцями.

Закономірно, що вже традиційно аналізується конфесійний стиль і в навчальних виданнях з історії української літературної мови (див., зокрема: [2; 20]), однак прикметно, що вплив конфесійного стилю на формування української літературної мови в попередні історичні епохи автори простежують, а от про розвиток названого стилю у ХХ-ХХІ ст. нема й згадки.

Релігійний стиль вивчається зараз і на уроках української мови в школі. Однак, на наш погляд, розглядається він оглядово, на відміну від художнього, офіційно-ділового та публіцистичного стилів. Згідно з програмою, учні вчать укладати ділові документи різних видів, писати публіцистичні статті до газети, творчі роботи з використанням художніх засобів. Тексти художнього стилю, зокрема їх мовні особливості, до того ж аналізуються ще й на уроках літератури. Якщо переглянути ілюстративний матеріал

підручників з рідної мови, то це переважно зразки художнього та публіцистичного мовлення, фольклорні тексти.

Приємним винятком є підручник з рідної мови для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів О. Глазової та Ю. Кузнецова [4]. Однак навіть у цьому підручнику „нового покоління” [4, с. 288] дані про конфесійний стиль обмежено інформацією про назву стилю („церковний (конфесійний)”), сферу використання („у церкві, релігійній громаді”), основні види (жанри) („молитва, проповідь, богослужбові книги”), що подано в коротенькій таблиці [4, с. 45]. Потім запропоновано вправу, у якій наведено уривок з Біблії, із завданням визначити стиль тексту, обґрунтувавши свою думку [4, с. 46]. Далі на уроках зв’язного мовлення учні працюють зі зразками практично всіх стилів (вчать їх аналізувати та самостійно створювати), окрім конфесійного.

Навчально-методичні видання для школи про релігійний стиль навіть не згадують. Наприклад, у посібнику „Лінгвістичний аналіз тексту” Т. Донченко аналізує всі стилі мовлення [8, с. 16-20], окрім конфесійного. Звичайно, що й серед текстів, запропонованих учням для лінгвістичного аналізу, немає зразків релігійної літератури.

Конфесійний стиль, таким чином, у курсі української мови в загальноосвітній школі є, за звичкою, найбільш „дискримінованим” з усіх функціональних стильових різновидів сучасної української мови.

Погоджуємося з думкою М. Зубкова про те, що „повернення до загальнолюдських та давньонаціональних цінностей зобов’язує нас уважніше ставитися до конфесійного стилю як до складової частини загальнонаціональної культурно-духовної скарбниці та складової частини нашої історії” [10, с. 26]. Безсумнівно, вивчення кращих зразків релігійного стилю допоможе виконати одне з головних завдань навчання української мови – „формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства в цілому” [19, с. 4]. На наш погляд, про сакральні тексти треба згадувати не лише в час Різдваєних свят та Великодня. Їх можна й необхідно використовувати як ілюстративний матеріал на заняттях з української мови, вивчаючи будь-яку тему, оскільки релігійна література, з одного боку, володіє величезним виховним та пізнавальним потенціалом, а з іншого – є благодатним ґрунтом для вивчення різнорівневих мовних явищ.

Глибше ознайомлення студентів-філологів з проблематикою релігійного стилю можливе передовсім на заняттях зі спеціалізації, зокрема спецкурсах та спецсеминарах зі стилістики. Це підтверджує п’ятирічний досвід вивчення конфесійного стилю у формі спецкурсу, який ми читаємо студентам-філологам спеціальності „Українська мова і література” Інституту філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Спецкурс може мати назву на зразок: „Мовні особливості релігійних текстів”, „Релігійний стиль” або „Релігійна лексика”, „Стилістичні особливості релігійної лексики в художньому мовленні”, „Підстили релігійного стилю”, „Фразеологізми релігійного походження”, „Релігійна символіка” (якщо детально вивчати якусь одну проблему).

Розробляючи програму спецкурсу, ми рекомендуємо передовсім включати до неї ті питання, які найбільше досліджені українськими мовознавцями. Однак можна торкатися й тих проблем, які ще мало висвітлені. Далі пропонуємо перелік тем та основних питань, які можна розглянути на лекційних і практичних заняттях, а також запропонувати студентам для самостійного опрацювання (на жаль, обсяг цієї статті не дозволяє нам подати бібліографію до кожної теми).

Релігійний стиль у системі функціональних стилів сучасної української літературної мови. Основні класифікаційні ознаки релігійного (конфесійного,

богословського, сакрального, церковного) стилю. Проблема назви стилю. Історія становлення і розвитку релігійного стилю. Найдавніші мовні пам'ятки сакрального змісту. Особливості функціонування української мови в релігійній сфері: історія і сучасність.

Мовні ознаки релігійного стилю. Релігійна лексика як основна ознака конфесійного стилю. Системні відношення у межах релігійної лексики (лексико-семантичні групи, синонімія, антонімія, паронімія та ін.). Характеристика лексико-семантичної структури релігійних лексем (однозначні / багатозначні слова, пряме / переносне вживання) та їх генетична класифікація (питомі українські слова, церковнослов'янзми, грецизми, латинізми, гебреїзми). Словотвірні та морфологічні особливості релігійної лексики. Відображення релігійної лексики в лексикографічних працях. Особливості вживання релігійної лексики в інших стилях сучасної української мови. Синтаксис релігійних текстів. Особливості вживання художніх тропів та стилістичних фігур у релігійному мовленні. Своєрідність мовленнєвого етикету християн. Вправи на аналіз лексико-семантичних та функціонально-стилістичних особливостей релігійної лексики в релігійних текстах та текстах інших стилів, характеристику фонетичних, словотвірних та функціонально-стилістичних ознак старослов'янзмів. Спостереження над використанням метафори, антитези та епітетів у релігійних текстах. Робота з тлумачними та спеціальними (релігієзнавчими, теологічними) словниками. Аналіз граматичних особливостей текстів конфесійного стилю. Спостереження над вживанням стилістичних фігур повтору, порівняльних конструкцій у сакральних текстах.

Українська богословська термінологія. Система української релігійної термінології. Становлення української сакральної (християнської) термінології. Основні проблеми терміновживання і термінотворення в сучасному релігійному стилі. Церковнослов'янзми в українській релігійній термінології; варіантність у структурі богословської лексики. Проблеми правопису релігійних назв. Написання великої літери в релігійній лексиці. Літери *i* та *u* в іншомовних загальних назвах. Літери *z* та *t* у словах іншомовного походження. Транслітерація початкової йоти перед голосним у грецьких запозиченнях. Літери *m* та *φ* у запозиченнях з грецької мови. Порівняння орфографічних норм щодо релігійної лексики, зафіксованих в „Українському правописі”, та відповідних рекомендацій Інституту богословської термінології та перекладів при Львівській Богословській Академії.

Підстилі релігійного стилю. Загальна характеристика підстилів релігійного стилю. Проблема виділення підстилів. Підстиль канонічної літератури. Підстиль молитви як форми спілкування людини з Богом. Мовні засоби емоційного впливу молитви. Вплив підстилю молитви на формування жанру молитви в художній літературі. Аналіз текстів українських письменників, які використовували жанр молитви у своїй творчості. Підстиль літургіки. Підстиль проповіді. Підстиль катехитики. Зв'язок підстилів релігійного стилю з іншими функціональними стилями сучасної української мови: проповіді – з публіцистичним і розмовним стилями, катехитики – з науковим, канонічної літератури – з художнім і публіцистичним. Мовностилістичний аналіз релігійних текстів різних підстилів, виявлення оригінальних і загальностильових мовних засобів.

Біблія і становлення української літературної мови. Біблія – Книга книг, загальна характеристика Святого Письма. Вплив Біблії на розвиток культури українського народу. Внесок Біблії у формування сучасної української літературної мови: збагачення української лексики і фразеології. Біблійні (канонічні, сакральні) тексти як підстиль релігійного стилю. Елементи художнього та публіцистичного стилів у біблійних текстах. Біблійні образи у творчості українських письменників. Історія перекладів Біблії українською мовою. Ознайомлення з Біблією в Київській Русі, переклади біблійних текстів у IX-XIX ст. Перші переклади Біблії українською літературною мовою. Повні

українські переклади Біблії у ХХ ст. (Пантелеймона Куліша, Івана Пулюя та Івана Нечуя-Левицького; Івана Огієнка; Івана Хоменка; Рафаїла Турконяка). Порівняльний мовностилістичний аналіз різних перекладів Біблії (на прикладі одного уривка).

Фразеологія релігійного походження. Крилаті вислови зі Старого Заповіту. Афоризми з Нового Заповіту. Функціонально-семантичні особливості й трансформація біблійних фразеологізмів у художньому тексті. Відображення християнського світогляду в народній фразеології. Фразеологізми з релігійним компонентом (*Бог, душа* та ін.) у сучасній українській мові. Робота із фразеологічними словниками. Вправи на аналіз функціонально-стилістичної ролі фразеологізмів релігійного походження в художніх та публіцистичних текстах.

Релігійна символіка. Філософське розуміння символу. Теологічний погляд на символ. Лінгвістична інтерпретація символу. Ознаки символу. Класифікація символів. Своєрідність українських релігійних символів на тлі української символіки. Семантика основних релігійних символів. Взаємозв'язок язичницького та християнського в українській релігійній символіці. Релігійні слова-символи в українському художньому мовленні.

Історія вивчення релігійного стилю. Основні етапи вивчення релігійного стилю української мови. Проблеми конфесійного стилю у працях мовознавців та на сторінках галицьких періодичних видань кінця ХІХ – початку ХХ ст. Іван Огієнко як дослідник релігійного стилю. Лінгвостилісти діаспори про конфесійний стиль. Українська лінгвостилістика кінця ХХ – початку ХХІ ст. про релігійний стиль української літературної мови: Перші дослідники стилю в незалежній Україні, проблематика статей. Дисертаційні та монографічні дослідження релігійного стилю. Аналіз статей з проблематики конфесійного стилю в мовознавчих журналах, збірниках матеріалів наукових конференцій.

Якщо вивчати релігійний стиль у формі спецкурсу чи спецсемінару, то, на нашу думку, обов'язковим є написання наукового реферату, який пізніше може перерости в курсову, дипломну чи магістерську роботу. Оскільки підготовка наукового реферату є самостійною роботою студента, то викладач на першому занятті зі спеціалізації повинен обов'язково розповісти про методику наукової роботи: вибір теми та вимоги до наукового реферату зі спеціалізації, оформлення титульної сторінки, план і структуру реферату, опрацювання наукової літератури, оформлення цитат, покликань і бібліографії, роботу з джерелами, карткування матеріалу, обґрунтування актуальності та новизни теми, визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження.

Теми рефератів повинні охоплювати найрізноманітнішу проблематику релігійного стилю. Це, по-перше, полегшує студентам вибір, по-друге, дозволяє на кожному практичному занятті під час захисту реферату заслуховувати виступ на тему, пов'язану з тими питаннями, які готували інші слухачі спеціалізації за темою практичного. Тоді аудиторія буде більш обізнана, краще сприйматиме виступ, зможе поставити запитання й активніше братиме участь в обговоренні.

Нам видається, що подібним чином можна організувати поглиблене вивчення релігійного стилю і на факультативних заняттях з учнями старших класів, які цікавляться філологією. Старшокласники (слухачі Малої академії) можуть підготувати наукове повідомлення на одну з тем і виступити з ним, наприклад, на імпровізованій науковій конференції.

Далі подаємо орієнтовну тематику наукових рефератів: „Релігійний стиль у системі функціональних стилів сучасної української літературної мови”, „Історія розвитку релігійного стилю української мови”, „Особливості функціонування української мови в релігійній сфері”, „Релігійна лексика як система”, „Семантико-стилістичні особливості

синонімів у текстах релігійного стилю”, „Синонімічний ряд на позначення Богородиці у молитовних текстах”, „Відображення релігійної лексики в тлумачних словниках української мови”, „Релігійна лексика як відображення релігійного світогляду митця (на матеріалі поетичних текстів Т. Шевченка)”, „Релігійна лексика у творах І. Франка”, „Семантичний простір лексеми *душа* у творах Лесі Українки”, „Функціонально-стилістичне навантаження релігійної лексики в поезіях Л. Костенко”, „Особливості вживання назв релігійних свят у поетичному мовленні”, „Лексична сполучуваність іменника *Бог* у поезіях Т. Шевченка”, „Релігійна лексика в текстах публіцистичного стилю”, „Назви сакральних споруд міста Івано-Франківська”, „Лексико-семантична характеристика богословської термінології (на матеріалі катехизмової літератури)”, „Іншомовні слова в текстах релігійного стилю”, „Функціонально-стилістичне навантаження старослов’янізмів у релігійних текстах”, „Словотвірні особливості релігійної лексики”, „Епітети в текстах релігійного стилю”, „Повтор як стилістичний прийом у сакральному тексті”, „Мовленнєвий етикет християн”, „Основні правописні проблеми української богословської термінології”, „Синтаксичні особливості молитовних текстів”, „Звертання в текстах молитов та літургій”, „Молитва як підстиль релігійного стилю”, „Катехитика як підстиль релігійного стилю”, „Антонімія в катехизмових текстах”, „Мовні особливості проповідницької літератури”, „Внесок Біблії у формування сучасної української літературної мови”, „Мова українських перекладів Біблії: порівняльний аспект”, „Назви Бога в сакральному тексті (на матеріалі Біблії та Корану)”, „Структурно-семантична типологія власних назв у біблійних текстах”, „Вплив християнства на український антропонімікон”, „Трансформація біблійних фразеологізмів у художньому мовленні”, „Фразеологізми з компонентом *чорт* у сучасній українській мові”, „Релігійна символіка в українській мові”, „Функціонально-стилістичне навантаження релігійних символів у художньому тексті”, „Українські лінгвостилісти про конфесійний стиль (на матеріалі статей у наукових журналах, збірниках)”, „Проблеми релігійного стилю в працях Н. Бабич”, „В. Німчук про релігійний стиль української мови”, „Історія вивчення релігійного стилю сучасної української літературної мови (на матеріалі дисертаційних досліджень)”.

На основі викладеного можемо зробити такі висновки:

1. На кінець ХХ – початок ХХІ ст., тобто час незалежної України, припадає активний розвиток і відповідно вивчення релігійного стилю сучасної української літературної мови. Релігійний стиль потрапив до кола наукових зацікавлень багатьох мовознавців, у результаті з’явилися численні наукові розвідки, у тому числі дисертаційні та монографічні дослідження.

2. Це відобразилося певною мірою і в навчально-методичній літературі для вищої школи: конфесійний стиль передовсім розглядають у підручниках з історії української літературної мови та стилістики, які містять порівняно більше інформації про „ще один стиль української літературної мови” [7, с. 14], а також у навчальних виданнях із сучасної української мови та ділового (фахового) мовлення, де релігійний стиль аналізують принагідно й поверхово. Попри численні мовознавчі студії релігійного стилю, у навчальній літературі він усе-таки аналізується без належної глибини і врахування наукових досліджень лінгвостилістів, а в шкільних підручниках він і надалі залишається дискримінованим. Бракує навчально-методичних видань, які були б присвячені виключно проблематиці релігійного стилю.

3. Достатньо жваве й плідне наукове дослідження релігійного стилю уможливило б глибше його вивчення у вищих та середніх загальноосвітніх закладах, а пізнавально-виховний потенціал сакральних текстів зумовлює потребу повнішого їх використання у навчально-виховному процесі. Вивчення конфесійного стилю можна поглибити в межах

курсів: „Стилістика сучасної української мови”, „Історія української літературної мови”, „Лінгвістичний аналіз тексту”, „Сучасна українська літературна мова”.

4. Однак найоптимальнішою для ґрунтовних студій релігійного стилю в університеті вважаємо форму спеціалізації, а в школі – факультативу. Спеціальне вивчення аналізованого стилю дозволить підготувати учасників спецсемінару (факультативу) до самостійних наукових досліджень.

Вважаємо, що релігійний стиль сучасної української мови заслуговує й потребує детальнішого висвітлення в працях навчально-методичного характеру.

Література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Бабич Н. Д. Історія української літературної мови. Практичний курс: Навч. посібник. – Львів : Світ, 1993. – 376 с.
3. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія / Навч. посібник. – К. : Вид. центр „Академія”. 2006. – 368 с.
4. Глазова О. П., Кузнецов Ю. Б. Рідна мова: Підручник для 7 кл. загальноосвітніх навч. закл. – К. : Зодіак-Еко, 2007. – 288 с.
5. Глущик С. В. та ін. Сучасні ділові папери: Навч. посіб. для вищ. та серед. спец. навч. закл. / С. В. Глущик, О. В. Дияк, С. В. Шевчук. – 4-те вид, переробл. і допов. – К.: А.С. К., 2005. – 400 с.
6. Горбач О. Повні та часткові переклади Біблії українською мовою // Бюлетень Українського Біблійного Товариства. – 1999. – Ч. 10. – С. 26-31.
7. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови // Культура слова: Респ. зб. – Вип. 45. – 1994. – С. 14-20.
8. Донченко Т. К. Лінгвістичний аналіз тексту під час підготовки до переказу у 5-9 класах: Посібник. – К. : Форум, 2002. – 175 с.
9. Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник. – К. : Вид. центр „Академія”, 2005. – 368 с.
10. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова. – 7-ме вид., виправл. – Донецьк : СПД ФО Сердюк В. І., 2005. – 448 с.
11. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
12. Кравець Л. В. Стилістика української мови: Практикум: Навч. посібник / За ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2004. – 199 с.
13. Культура фахового мовлення: Навч. посібник / За ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 496 с.
14. Мала філологічна енциклопедія / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2007. – 478 с.
15. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навч. посібник. – К. : Вид. центр „Академія”, 2007. – 360 с.
16. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: Підручник. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
17. Петришина О. І. Мова проповідей Йосифа Сліпого: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2008. – 20 с.
18. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
19. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова. 5-12 класи / За ред. Л. В. Скуратівського. – К.; Ірпінь : Перун, 2005. – 176 с.
20. Русанівський В. М. Історія української літературної мови: Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К. : АртЕк, 2002. – 424 с.
21. Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукр. наук. конф. Львів, 13-15 травня 1998 р. – Львів : Вид-во Львів. Богосл. Акад., 1998. – 351 с.
22. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 3-те вид., допов. – К. : Вища школа, 2002. – 439 с.
23. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. – 6-те вид., стер. – К. : Вища шк., 2006. – 430 с.
24. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. – К. : Вид. „Укр. енцикл.”, 2000. – 752 с.
25. Християнство й українська мова: Матеріали наук. конф. Київ, 5-6 жовтня 2000 р. – Львів : Вид-во Львів. Богослов. Акад., 2000. – 516 с.
26. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення: Навч. посібник. – 3-те вид., переробл. і допов. – К. : Вища школа, 2004. – 302 с.
27. Юшук І. П. Українська мова. – К. : Либідь, 2003. – 640 с.